

Hvilke faktorer kan føre til at unge misbruker cannabis?

En teoretisk oppgave

av

Rita-Iren Sjøberg

BACHELOROPPGAVE (OPPG300-B)

Politihøgskolen avd. Bodø

2012

INNHOLDSFORTEGNELSE

1.0	INNLEDNING	2
1.1	Bakgrunn for valg av problemstilling.....	2
1.2	Problemstilling og avgrensning	2
1.3	Forforståelse	3
1.4	Begrepsavklaring	3
1.5	Oppgavens oppbygging	4
2.0	METODE	5
2.1	Valg og anvendelse av metode	5
2.1.1	Litteratursøk	5
2.2	Metodekritikk og kildekritikk.....	5
3.0	TEORI	7
3.1	Cannabis	7
3.2	Kort om ruseffekt og skadevirkninger av cannabis	7
3.3	Hvor mange unge bruker cannabis og hvem er det som bruker?	8
4.0	DRØFTING.....	9
4.1	Kan bakgrunnen til den enkelte være en faktor?	9
4.2	Kan oppfatningen av cannabis blant unge mennesker være en faktor?.....	11
4.3	Kan avhengighet være en faktor?	12
4.4	Kan tilgjengelighet være en faktor?.....	13
4.5	Kan virkningene av cannabis være en faktor?.....	13
4.6	Kan rusmiljøet være en faktor?	14
4.7	Kan kontakten med politiet være en faktor?.....	16
5.0	AVSLUTNING	18

LITTERATURLISTE

SELVVALGT PENSUM

1.0 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for valg av problemstilling

Politihøgskoleutdanningen består av tre studieår, der andre studieår er et praksisår. Det er her vi som politistudenter får mulighet til å kjenne på hva yrket egentlig innebærer. I løpet av praksisåret har vi også vært gjennom en ekstern hospitering, dette for å få et innblikk i hvilke etater politiet samarbeider med og viktigheten av et slikt samarbeid.

Vi som hadde praksis i Øst-Finnmark politidistrikt kunne velge mellom: kriminalomsorgen, barneverntjenesten og sosialtjenesten, som ekstern hospitering. Jeg søkte meg til sosialtjenesten i Sør-Varanger kommune. I utgangspunktet hadde jeg ikke noen forutsetning for hva deres arbeidsoppgaver gikk ut på, men visste det var et tilbud for de som har rusproblematikk og økonomiske vanskeligheter.

Sosialtjenesten er et lavterskeltilbud. Det vil si at den er basert på egen frivillighet. Kommunene har etter sosialtjenesteloven (1991) ansvar for tiltak ovenfor rusmisbrukere som omfatter blant annet forebygging, koordinering og oppfølging før, under og etter rusbehandling. Kommunene har også ansvaret for å avklare hjelpebehov, rådgivning, tidlig intervensjon, rehabilitering og oppfølgingstjenester til mennesker som står i fare for eller har utviklet rus og avhengighetsproblemer.

Eksternhospiteringen gjorde meg nysgjerrig på hva som gjorde at unge mennesker misbrakte narkotiske stoffer. Vet man svaret på dette, vet man også hvor man må arbeide forebyggende for å hindre at de fortsetter. Dette er det viktig å ha kunnskap om, for å kunne forebygge at unge mennesker misbruker narkotika.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Følgende problemstilling danner grunnlaget for oppgaven:

Hvilke faktorer kan føre til at unge misbruker cannabis?

Dette er en problemstilling som personlig engasjerer meg. Faglig sett mener jeg at dette er en meget relevant og aktuell problemstilling, spesielt innenfor fagområdet forebyggende.

Jeg har avgrenset oppgaven min til å omhandle ungdom fra 16 til 20 år. Det var denne aldersgruppen jeg var mest i kontakt med både da jeg var ute i praksis i politidistriktet og i løpet av eksternhospiteringen hos sosialtjenesten. Dette er en gruppe jeg mener det er viktig å

arbeide forebyggende mot, siden mye av grunnlaget blir lagt i barne- og ungdomsårene. Noe som også gjenspeiles i Regjeringens strategi for forebygging (2009):

”I oppveksten legges mønstre som ofte kan være bestemmende for voksenlivet. Personligheten formes, sosiale ferdigheter utvikles, og kunnskaper tilegnes. Mange problemer blant voksne kan føres tilbake til oppveksten” s.12

Det kommer frem i problemstillingen min at jeg har tenkt å fokusere på hvilke faktorer som kan føre til at unge misbruker cannabis, og da er det naturlig at jeg fokuserer på de unge som allerede er inne i et miljø der rusen og stoffet står sentralt. Dette vil si at jeg i oppgaven kommer til å fokusere på faktorer som kan være med på å opprettholde misbruket av cannabis.

1.3 Forforståelse

Når jeg skriver har jeg en forforståelse som kan komme til å prege oppgaven, mine personlige vinklinger kan ha understøttet skrivingen eller ha sperret blikket for andre åpenbare sammenhenger (Aadland, 2009). Erfaringen fra praksis kan gjøre at oppgaven blir farget av min egen forståelse (Aadland, 2009).

Jeg tror gjerne det er flere faktorer til at ungdom misbruker cannabis, men tror den største faktoren kan være hvilken bakgrunn en har, altså hvilken bagasje en kommer med. I praksisåret var det flere unge mennesker som misbrakte cannabis, og det var mange som ikke hadde en slik bakgrunn som jeg hadde forventet at de skulle ha. Det er dette som gjør at jeg skal prøve å legge lokk på min for forståelse å gå inn i oppgaven med åpne øyne, slik at jeg bedre kan se hvilke faktorer det er som kan føre til at unge mennesker misbruker cannabis.

1.4 Begrepsavklaring

Siden jeg i min oppgave har valgt å fokusere på de som allerede er inne i et miljø hvor rusen og stoffet står sentralt, vil jeg snakke om misbruk og misbrukere av cannabis i denne oppgaven. Dette er også noe jeg har valgt å gjøre på grunn av blant annet det Christie og Bruun mener: *”Hvis all bruk er forbudt, blir jo all bruk misbruk. Alle brukere blir misbrukere”*(Sannes, 2009:96).

Cannabis regnes som et narkotisk stoff¹ og er ulovlig² i Norge.

Videre brukes cannabis som en samlebetegnelse for: hasjissj, marihuana og cannabisolje.

¹ I følge Narkotikalistens (1978), regnes cannabis som et narkotikum.

² Viser til Straffeloven § 162 (1902) og Legemiddeloven § 31, 1.ledd, jf. § 24 (1992).

1.5 Oppgavens oppbygging

Oppgaven er delt inn i fem kapitler, hvor hvert av kapitlene igjen er delt inn i underkapitler, unntatt det siste kapitlet. Dette første kapitlet inneholder innledningen der jeg gjør rede for bakgrunnen for valg av problemstilling og avgrensning av oppgaven, samt min forforståelse. I kapittel to presenterer jeg metoden jeg har brukt, samt litteratursøk, metodekritikk og kildekritikk. Det tredje kapitlet inneholder en redegjørelse av teori. I det fjerde kapitlet har jeg tatt for meg drøftingen av problemstillingen. Femte og siste kapitlet er avslutningen, hvor jeg oppsummerer oppgaven.

2.0 METODE

2.1 Valg og anvendelse av metode

Vilhelm Aubert har en definisjon på en metode som lyder slik: *”En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører med i arsenalet av metoder”* (Dalland, 2007:83).

Jeg har valgt å benytte meg av den kvalitative metode i form av en litteraturstudie (Aadland, 2009). Kvalitative metode tar sikte på å fange opp meninger og opplevelser som ikke lar seg tallfeste eller måle, og den går i dybden for å få frem det som er spesielt eller avvikende (Dalland, 2007). Det vil videre si at oppgaven vinkles ut fra det jeg har lest og i tillegg benytter jeg egne opplevelser fra praksisåret.

2.1.1 Litteratursøk

Det har gått med mye tid på Universitetsbiblioteket i Nordland, der jeg har funnet aktuell litteratur og benyttet meg av datamaskiner til søking av litteratur. Jeg har benyttet meg av Bibsys Ask, for å finne konkrete fagbøker og tidsskrifter. Videre har jeg benyttet meg av BLIX for å finne hoved- og mastergradsoppgaver som kan være aktuelle for oppgaven. I tillegg til dette har jeg også fått gode tips fra veileder om bøker jeg burde lese, og forskjellige artikler jeg burde se på.

I de databasene som jeg benyttet meg av, brukte jeg nøkkelordene i problemstillingen min til å søke, ”ungdom og rus”, ”cannabis”, ”avhengighet” og ”rusmiljø”. Jeg har i tillegg søk på www.sirus.no, for å finne statistikk.

2.2 Metodekritikk og kildekritikk

Hensikten med metodekritikk er at leseren skal få et innblikk i de refleksjonene jeg har gjort meg for valg av metode (Dalland, 2007). Hadde jeg valg å benytte meg av en litteraturstudie, kombinert med intervju, kunne problemstillingen kanskje ha blitt noe bedre belyst. Dette er en mulighet jeg ikke har valgt å benytte meg av grunnet tidsperspektiv og jeg føler at den litteraturen som jeg har benyttet meg av har vært dekkende for min problemstilling.

Videre er hensikten med kildekritikk er at leseren av oppgaven skal få et innblikk i refleksjonene jeg har gjort meg om hvilken relevans og gyldighet litteraturen har når det gjelder å belyse problemstillingen (Dalland, 2007). Omtrent all litteratur jeg har benyttet meg av er primærlitteratur, men jeg har vært nødt til å benytte meg av noe sekundærlitteratur. Dette fordi primærkilden ikke har vært tilgjengelig. Primærlitteratur er det som kommer

direkte fra forfatteren, mens sekundærlitteratur er andre forfattere sin bearbeiding av noe som alt er skrevet (Dalland, 2007). Dalland (2007) mener videre at det er viktig å finne primærkilden for å unngå feiltolking av litteraturen. I og med at det finnes så mye litteratur om dette temaet, har jeg måttet gjøre et utvalg av litteraturen. Dette kan ha vært en svakhet, fordi det er en fare for at viktig litteratur kan ha blitt utelatt. Det er også mulig det kan være en svakhet at jeg ikke har benyttet meg av mer internasjonal litteratur. Siden jeg fant såpass mye innen norsk litteratur vurderer jeg at mye relevant teori er dekket. På en annen side er det ikke all internasjonal litteratur som nødvendigvis lar seg overføre til en norsk sammenheng. Dette kan være for eksempel være på grunn av ulik narkotikalovgivning, forskjellige kulturer og tilgjengelighet. Det kan derfor være en fordel med å benytte seg av norsk litteratur. En annen viktig del av kildevurderingen er forfatterens bakgrunn og autoritet innen emne (Dalland, 2007). På de fleste av bøkene jeg har brukt står det hvem forfatterne er, og hvilken yrkesbakgrunn de har. Forfatterne i litteraturen som jeg har benyttet meg av er hovedsakelig fagpersoner som har arbeidet i feltet, eller er forskere på området. Mange av forfatterne refererer også til hverandre i de ulike bøkene. Dette har jeg sett på som en form for ”sikkerhet” om at kildene er pålitelige. Jeg har prøvd å benytte meg av den nyeste litteraturen og forskningen innenfor min problemstilling, men har også benyttet meg av noe eldre litteratur. Denne har jeg likevel valgt å bruke fordi flere av forfatterne i den nyere litteraturen har henvist til denne.

3.0 TEORI

3.1 Cannabis

Nøyaktig hvor cannabisplanten stammer fra er det vanskelig å si noe om. Cannabisplanten kom antagelig til Europa rundt år 500 f.Kr, men det var først på 1700-tallet at man har rapporter om et begynnende misbruk. I visse deler av verden ble cannabis på 1900-tallet sett på som de fattiges rusmiddel, ved siden av alkohol³. Cannabisplanten hadde en utstrakt anvendelse, ikke bare som råmateriale for tauverk, men også til skotøy, klær og andre forbruksgjenstander. Det er denne egenskapen ved cannabisplanten som førte til at dyrkingen av den etter hvert ble ettertraktet (Hauge, 2009). Selv om cannabisplanten opprinnelig ble benyttet som råmateriale for fremstilling av hamp⁴, er det også sannsynlig at noen hadde kjennskap til plantens psykoaktive egenskaper, da den også har blitt anvendt i folkemedisin og i religionsutøvelse (Hauge, 2009). Det utstrakte misbruket av cannabis blant ungdom i Norge, startet med hippiebevegelsen rundt 1950 (Øiseth et al. 2008).

Cannabis er en samlebetegnelse på materiale fra planten *Cannabis sativa*. Planten inneholder en lang rekke substanser som har fellesbetegnelsen cannabinoider (Fekjær, 2009). Det er påvist over 60 forskjellige stoffer, der det viktigste aktive virkestoffet er delta-9-tetrahydrocannabinol, også kjent som THC. Det er dette stoffet som i hovedsak gir rusen og de psykoaktive effektene (Hauge, 2009). Det finnes i hovedsak tre forskjellige produkter fra cannabisplanten. Disse er: marihuana, hasj og cannabisolje (Øiseth et al. 2008). Det er stor variasjon i innhold av THC, men vanligvis er innholdet opptil 10-20 prosent THC. En vanlig brukerdose er på cirka 0,5 – 1 gram, og inneholder da cirka fem prosent THC (Fekjær, 2009).

3.2 Kort om ruseffekt og skadevirkninger av cannabis

Det finnes forskjellige måter å ruse seg på cannabis, og rusvirkningen varierer etter hvilken måte man velger å innta cannabis på. Ved for eksempel røyking kommer rusvirkningen raskt, i løpet av minutter, og varer da gjerne mellom 3 til 4 timer (Waal, 1994). Rusen har i hovedsak to elementer ved seg. Det ene er at det oppstår en eufori, altså en lystig oppstemthet og en dysfori, som er en slags nedstemthet. Det andre går på rusens spesifikke virkninger på sanseapparatet og tankeprosessen. Subjektivt oppleves sanseintrykk som mer intensive, og tidsperspektivet kan påvirkes (Waal, 1994). Videre kan cannabis virke dempende og beroligende (Randby, 2010).

³ Øiseth, Kjeldsen & Sundvoll, 2008

⁴ Hamp er fiber av en ettårig plante av hampefamilien som brukes til produksjon av tekstiler, hasj og marihuana (Taule, 2006).

Det er ikke enighet om alvorligheten ved skadene som kan oppstå ved misbruk av cannabis. Skadene som kan oppstå ved misbruk av cannabis er mange, og blir grovt sett inndelt i fysiske, psykiske og sosiale skader. Når det handler om de fysiske skadene, er skaderegisteret langt og inneholder blant annet fare for bronkitt og astma, lungekreft, svekket immunforsvar, svekket seksualdrift, forplantningsevne, samt fosterskader (Ramstrøm, 1999). Listen er ikke mindre når det gjelder de psykiske skadevirkningene som kan oppstå både i og etter rusen. Her trekkes det frem både akutte og langvarige angstreaksjoner, depresjoner og psykoser av forskjellig art (Ramstrøm, 1999). Når det kommer til de sosiale skadevirkningene, nevnes det både svekket innlæringsevne, virkelighetsoppfatning, dårligere korttidshukommelse og motivasjonsproblemer (Ramstrøm, 1999). Risikoen for skader ved misbruk av cannabis er ulik for ulike individer, dette fordi mennesker har ulik grad av sårbarhet og ulikt misbruk (Ramstrøm, 1999).

3.3 Hvor mange unge bruker cannabis og hvem er det som bruker?

I følge statistikken fra SIRUS (2009) var det på begynnelsen av 1990-tallet rundt 9 prosent av ungdom mellom 15-20 år, som oppga at de noen gang har prøvd cannabis. Statistikken viser videre at det var en stor økning ved begynnelsen av 2000-tallet, som var da rundt 19 prosent. Samtidig viser den en nedgang mot slutten av 2000-tallet. Da var det rundt 11 prosent som oppga at de noen gang har prøvd cannabis. I informasjonsheftet *Rus og psykisk helse* (Hånes, 2003a) framkommer det at i 1999 oppga 4,5 prosent, eller en av tjue, at de hadde prøvd cannabis det siste året. Fekjær (2009) slår fast at det i Norge i dag finnes ca. 500 000 mennesker som har prøvd cannabis og videre er det flere tusen regelmessige misbrukere.

Cannabis misbrukerne er representert ved begge kjønn, med et vidt alderspenn fra 12 år til 60 år (Smith-Solbakken & Tunland, 1999). De fleste som misbruker cannabis er ungdom og unge voksne, og dette misbruket avtar gjerne i det de når 30-årene. De fleste misbruker cannabis over korte perioder, og det er ikke mange som misbruker cannabis jevnlig over mange år (Sandberg & Pedersen, 2010). Men det er vanlig å anta at rundt 10 prosent av dem som prøver stoffet, utvikler et daglig misbruk (Hall & Pacula, 2003). Selv om det ikke er noen direkte vei fra misbruk av ett narkotisk stoff til et annet, viser ulike undersøkelser at sperren mot å prøve andre stoffer blir mindre. Når unge eksperimenterer med lettere narkotiske stoffer, er det derfor grunn til å frykte en rekruttering til et tyngre misbruk (Fauske & Øia, 2003).

4.0 DRØFTING

I dette kapitlet vil jeg prøve å se på ulike faktorer som kan føre til at unge mennesker misbruker cannabis.

4.1 Kan bakgrunnen til den enkelte være en faktor?

Det er flere undersøkelser som viser at de fleste stoffmisbrukerne har hatt store problemer allerede før de ble narkomane. Mange av dem er skolens tapere og mobbeofre (Fekjær, 2009). Selv om det finnes unntak, er hovedregelen at misbrukere har hatt store problemer i oppveksten (Fekjær, 2009). Dette er noe som også Smith-Solbakken og Tungland (1999) uttrykker gjennom sin forskning. De fleste av misbrukerne som de hadde vært i kontakt med, hadde på et eller annet tidspunkt i barndommen eller i ungdommen havnet på skråplanet. Enten det skjer ved søking etter; spenning, trøst, tilhørighet, eller som en protest, havner de raskt inn i en verden der alt blir snudd på hodet etter det etablerte samfunnets vurdering. De havner i et miljø der normen er at jo verre man er, desto bedre.

Misbruket av cannabis synes å være høy i grupper som har falt ut av skolesystemet og har svak forankring i arbeidsmarkedet (Sandberg & Pedersen, 2010). Dette er noe som kan tyde på at problemene ikke debuterte med stoffbruken, men kanskje bare ble forverret ytterligere med stoffbruken (Fekjær, 2009). Det er ikke bare oppveksten som spiller en rolle. Miljøene utenom hjemmet er en faktor, lik med biologiske faktorer, vi er ikke like (Fekjær, 2009). Ved å bildeliggjøre dette ønsker jeg å sammenligne to ungdommer. Den ene har gode skoleprestasjoner, godt sosialt nettverk og få personlige problemer. Den andre er en skoletaper og et mobbeoffer, og er oppvokst i en familie med høyt alkoholforbruk, er risikoen sannsynligvis størst for at det er den sistnevnte skal utvikle et misbruk (Fekjær, 2009). Dette er kanskje fordi mennesket er et handlende individ som samhandler med sine omgivelser og gjennom dette konstruerer seg selv og sin identitet (Henriksen, 2000). Videre utformes forståelsen av rus mellom fellesskapet innad i familien og barnas fellesskap med sine jevnaldrende. Barn og unge lærer sine rusvaner gjennom hva de ser og hører fra de voksne, og gjennom egen utprøving blant jevnaldrende (Henriksen, 2000). Denne forståelsen er en del av sosialiseringprosessen mellom voksne og barn, der det skjer en formidling av kunnskap og verdier (Henriksen, 2000). Disse kunnskapene og verdiene formidles gjennom ord og handling, og gjennom de spenningene som ofte finnes mellom det foreldrene sier, og det barna ser at foreldrene gjør (Henriksen, 2000). Det er kanskje ikke bestandig slik at foreldrenes rusbruk og oppdragerrollen er forenelige, spesielt dersom rusbruken er stor. Det kan være fordi foreldrenes autoritet blir problematisk på grunn av eget rusbruk (Henriksen,

2000). Det er kanskje slik at våre rusbruksmønstre, våre sosiale samværsformer og vår forståelse av rus både blir bekreftet og forandret gjennom kommunikasjons- og samspillprosesser (Henriksen, 2000).

Ungdomstiden sies å være en forberedelse til voksenlivet, men noen ganger har unge mennesker vansker med å finne en voksenidentitet. Det er ofte løsrivelse, inntreden i arbeidsliv og etablering av rusvaner som knyttes til det å bli voksen. Når løsrivelse og inntreden i arbeidsliv utsettes eller til og med virker uaktuelt, vil kanskje rusmidlene innta en mer sentral plass. Det er ofte i denne perioden av livet cannabis blir introdusert, når en søker etter identitet og prøver å finne ut av hvem en egentlig er. I følge forskingen kan det tyde på at ungdom som står utenfor arbeidslivet har større risiko for å rekrutteres til miljøer som misbruker mye rusmidler⁵. Gjerne er det slik at de ungdommene som i størst grad eksperimenterer med og inntar forskjellige rusmidler, legger mindre vekt på å tilpasse seg sosialt eller å gjøre det godt på skolen. Samtidig som de ofte har lav selvtillit, en sterk følelse av fremmedgjøring og større forventinger til det å mislykkes (Klepp & Aarø, 2009). Dette er noe som kan ha betydning for hva vi velger å omgi oss med, som igjen kan ha betydning for hvordan veien videre blir (Randby, 2010). Videre er vedkommende ofte gjennom sitt misbruk tilknyttet rusmiljøet (Randby, 2010). Dette er noe som kan medføre at vedkommende har et dårlig og ustabil boligtilbud, ustabile relasjoner og lever ofte i stor utrygghet (Randby, 2010).

Dette er noe som fører meg til Maslow (1943), som hevder at de mest grunnleggende behov som mat og livsopphold må dekkes før en person kan bli motivert til å få dekket sosiale behov og behov for selvrealisering. Dette kan sees i sammenheng med hvorfor det ikke er ønskelig å slutte med cannabis, fordi det kan føles som om en ikke har noe annet alternativ der og da. Det er en betydelig andel av de som er registrert med bostedsstøtte her i landet, som har alvorlige rus og psykiatri problemer. Samtidig er det mye som tyder på at andelen yngre hjemløse med alvorlige rusproblemer er økende (Randby, 2010). Noen bor kanskje midlertidig hos venner og familie, mens andre sover ute. Når man befinner seg i en slik livssituasjon kan man naturlig nok være lite mottakelig for andre typer hjelpetiltak. Dette kan tyde på at dersom de grunnleggende behovene ikke dekkes, er det muligens større sannsynlighet for at misbruket av cannabis vil fortsette. Dette er også noe jeg erfarte i praksisåret. Det viste seg at veien tilbake til aktiv rusing ble kort, dersom en tidligere rusbelastet person ble tilbudt bolig i rusbelastete områder. Dette kan tyde på at gode og

⁵ Tvinnereim & Klyve, 2002

tilrettelagte boligprogrammer er en forutsetning for å fremme en tilnærmet rusfri tilværelse. Videre har ofte mange av de som bruker narkotiske stoffer mye gjeld. Dette er noe som kan føre til at de ikke har mulighet å gjøre opp for seg og begynne på nytt. Denne situasjonen motiverer lite til inntektsgivende arbeid (Smith-Solbakken & Tunglund, 1999). Dette er noe som igjen kan føre til at misbruket av cannabis fortsetter, da forskning tyder på at misbruket av cannabis er høy i grupper som har svak forankring i arbeidslivet som tidligere nevnt. Hauge (2001) mener at dersom en person ut fra sine vurderinger, finner ut at kostnadene ved et lovbrudd, er mindre enn det en ville kunne oppnå, vil et lovbrudd bli resultatet. Dersom unge mennesker vurderer det slik at de ikke har noe å tape på det å misbruke cannabis, så vil de misbruke det er konklusjonen til Hauge. Noe som kan tyde på at unge mennesker, da spesielt ungdom som allerede er rusbelastet og som har en svak tilknytning til skole eller arbeid, vil kunne vurdere det slik at de ikke har noe å tape med å fortsette misbruket av cannabis. Dette vil kunne variere i forhold til hvilken bakgrunn hver enkelt har, samt forståelse og hvilke framtidssikter en ønsker. Unge menneskers bakgrunn ser ut til å være en faktor for misbruket av cannabis.

4.2 Kan oppfatningen av cannabis blant unge mennesker være en faktor?

Det synes å være en relativ stor gruppe av unge misbrukere som mener at cannabis ikke er farlig, og at det i alle fall ikke farligere enn alkohol (Fekjær, 2009). Dette er også noe som stemmer overens med inntrykket jeg fikk i praksisåret. Det har kanskje noe med at stoffet er utbredt, og misbruket synes å være akseptert i store deler av befolkningen (Sandberg & Pedersen, 2010). Videre er det kanskje ikke lengre spesielt sårbare ungdommer eller personer som søker tilhørighet som misbruker cannabis (Sandberg & Pedersen, 2010). Det er kanskje flere unge som har den oppfatningen om at "alle røyker nå", og i denne oppfatningen legges det vekt på hvor vanlig det er å innta cannabis og hvor lite disse misbrukerne skiller seg fra andre grupper (Sandberg & Pedersen, 2010). Som jeg tidligere har nevnt er det muligens ikke lengre de spesielt utsatte som bruker cannabis, men deriblant advokater og leger (Sandberg & Pedersen, 2010). Kanskje når rusbelastet ungdom ser at disse menneskene også misbruker cannabis, så kan de tenke at det ikke er så farlig og at cannabis heller ikke kan være noen trussel mot framtidssiktene deres (Sandberg & Pedersen, 2010). Alle vet at heroin er farlig, men det samme gjelder ikke cannabis (Sandberg & Pedersen, 2010). Dette kan være fordi cannabis av mange ikke regnes som narkotika (Henriksen, 2000).

I løpet av praksisåret traff jeg rusbelastet ungdom, og det var ikke få ganger jeg ble overrasket over hvilken kunnskap disse ungdommene hadde. Når mange har gode kunnskaper, hva er det

da som gjør at de misbruker cannabis? Brumoen (2010) har uttalt at rusbelastet ungdom gjerne har mye kunnskap om cannabis og ser ofte bare fordelene ved cannabis. Dette betyr ikke at ulempene eller skadene ikke er der. Problemet er at de skadelige sidene ved cannabis ikke får plass i oppmerksomheten deres, fordi de ikke passer med det behovet som er i fokus. Noe som kan tyde på at selv om unge cannabis misbrukere har gode kunnskaper om cannabis, så kan det være at den generelle oppfatningen av cannabis ikke er farlig blir smittet over på dem. Oppfatningen av cannabis blant unge mennesker synes å være en faktor for misbruket av cannabis

4.3 Kan avhengighet være en faktor?

Myndighetene definerer rusmisbruk som et skadelig bruksmønster av rusmidler, der brukeren fortsetter inntaket av stoff på tross av vedvarende eller tilbakevendende skadelige konsekvenser (NOU 2003/4). Dette er rusmisbrukere som har utviklet en psykisk, og i de fleste tilfeller også en fysisk avhengighet til rusmidler (Fekjær, 2009). Den psykiske avhengigheten vil medføre en følelse av ubehag og redsel når tilgangen stoppes. Misbrukeren får en udefinert trang til å fortsette misbruket. Fysisk avhengighet fører til at dersom en ikke får tilgang på stoffet, kan det føre til kroppslige ubehag i form av for eksempel: kvalme, diaré eller smerter i kroppen (Randby, 2010). Som nevnt kan rusmidler gi både fysisk og psykisk avhengighet. Det er den psykiske avhengigheten, som det tar lengst tid å komme over og som kan føre til at man begynner å ruse seg igjen (Hånes, 2003a). Noen mennesker kan innta rusmidler over lang tid uten å bli psykisk eller fysisk avhengig. Andre kan bli avhengige etter kort tid. Dette er noe som varierer med; individuell disposisjon for avhengighet, type rusmiddel og hvordan man inntar stoffet (Hånes, 2003a). Arv har trolig også betydning. Den genetiske disposisjonen kan ha med hjernens motivasjonsbaner å gjøre, i disse signalbanene benyttes signalstoffet dopamin. Dopamin inngår i de mekanismene som skaper velværefølelse og er sentral i utviklingen av psykisk avhengighet. Det ser ut til å være ulikt hvor raskt hjernen lærer seg å bedømme om bruken av et rusmiddel er viktig. Dermed varierer det også hvor lang tid det tar å utvikle psykisk avhengighet (Hånes, 2003a). Rusmiddelavhengigheten kan sees på som en kronisk sykdom, fordi selv om den psykiske avhengigheten avtar, kan den komme tilbake (Hånes, 2003a). Videre er det ikke sjeldent at situasjoner eller hendelser som minner om rusmisbruket, kan føre til at suget etter rus vekkes opp (Hånes, 2003a). En tidligere misbruker beskriver rusmiddelavhengigheten og suget som en mental besettelse som ikke vil slippe taket (Hånes, 2003a). En kan med dette forstå at avhengighet kan være en faktor for bruken av cannabis.

4.4 Kan tilgjengelighet være en faktor?

En selvsagt forutsetning for å bruke et rusmiddel, er at rusmidlet er tilgjengelig. Tilgjengelighet dreier seg ikke bare om at det finnes tilgang til varen, men også hvor vanskelig det er å skaffe varen, hvor mye den koster, om man får tak i den i nærheten eller på det tidspunktet man gjerne vil ha den. Dette er viktige aspekter ved tilgjengelighet (Klepp & Aarø, 2009). Selv om det tidligere var i de større byene man fant cannabis, er det mye som kan tyde på at det etter hvert er blitt mulig å få tak i cannabis over hele landet. Ved undersøkelser som er gjort i aldersgruppen 15-20 år, om hvorvidt en vil kunne klare å skaffe seg cannabis i løpet av 2-3 dager hvis en ønsket det, svarte litt over halvparten bekræftende på dette på begynnelsen av 1990- tallet, mens omkring 65 prosent svarte ja til dette i 2003 (Skretting & Bye, 2003). Dette er noe som kan tyde på at det er lettere å få tak i cannabis og at tilgjengeligheten kan medføre at en velger cannabis, fremfor et annet stoff som ikke er like tilgjengelig.

4.5 Kan virkningene av cannabis være en faktor?

Det kan på mange måter være forventningene til at en rus kan oppstå ved inntakelse av et stoff, som skaper rusen. Dette er også noe som Fekjær (2009) uttrykker, når mennesker får i seg stoffet uten å forvente rus, vil de bare kjenne de fysiske virkningene. Disse virkningene oppleves ikke som rus og oftest heller ikke som behagelige. Om en velger å se på rusen slik, blir det kanskje rett å si at en kjemisk rus ikke er en farmakologisk virkning av visse kjemiske stoffer, men en kulturelt lært tolkning av de kjemiske virkningene (Fekjær, 2009). Dersom rusmidlene brukes fordi de stimulerer et felles lystsentrum, vil dette forutsette at også nybegynnerne vil like stoffenes virkninger (Fekjær, 2009). Dette er noe som ikke stemmer for alle. Noen misbrukere av cannabis forklarer det å kjenne virkninga av hasj på den måten som det skal kjennes, er noe som må læres. Den gode rusen kommer først når en er innrøkt. Det er også en del av hasjideologien at en nærmest må trene seg i form, dette gjør at debutantene holder ut med skuffelser og oppkast (Ericsson, Lundby & Rudberg, 1985). Om en er godt motivert for å kjenne den virkningen cannabis kan ha, er en kanskje villig til å gå igjennom den nødvendige tilvenningsprosessen som gjør at en lærer seg å like smaken eller virkningen. Siden menneskers preferanser er så fleksible, kan vi venne oss til å like noe som i utgangspunktet var ubehagelig (Fekjær, 2009). Ønsket om å kjenne virkningen som det snakkes om, kan føre til at de som starter med cannabis også fortsetter misbruket. Videre når de har kjent den virkningen cannabis har, så ønsker de kanskje ikke å slutte. Dette er noe som de ønsker å oppleve igjen, siden det nå oppleves som behagelig. Det kan være mange som

opplever positive effekter av cannabis, med tanke på identitet og selvbylde (Sandberg & Pedersen, 2010). Med andre ord kan rusen være viktig for hvordan en oppfatter og ser på seg selv. Spenningen ved det å utfordre grenser kan også oppleves som en viktig del av rusen. *"Det ulovlige er sin egen fascinasjon"* (Weihe, 2003:37). Cannabis kan fungere som det perfekte opprør for mange resurssterke ungdommer, nettopp fordi det er forbudt. Dette siden cannabis viser at en tør å ta sjanser og bryte loven. Samtidig signaliserer ikke stoffet stoffmisbruk eller narkomani, i motsetning til for eksempel amfetamin og heroin (Sandberg & Pedersen, 2010). Dette er kanskje noe som gjør cannabis ettertraktet av mange. Mange beskriver cannabis som *"gøy, litt ulovlig og litt spennende"* (Sandberg & Pedersen, 2010:62). Dette er med på å fremheve at det er mange aspekter ved cannabisrusen. Det viktigste er gjerne at lovbruddet opprettholder den symbolske meningen stoffet representerer, som gjerne er knyttet til politisk radikalisme, motstand og opprør mot A4 samfunnet (Sandberg & Pedersen, 2010).

Ruskvirkningen spiller en viss rolle, men for de fleste misbrukere kan denne rollen være underordnet. Det er fellesskapet i kameratkretsen som er det viktigste (Ericsson et al. 1985). Dette kan en forstå ut fra at det er vår opplevelse av den sosiale situasjonen og våre forventinger til en rusopplevelse som skaper rusen, som styrer vår atferd. Dette er en forklaring som kan virke rimelig siden endringene i opplevelse og atferd kommer før stoffet har begynt å virke, og at den også endrer seg med forandringer i den sosiale situasjonen (Henriksen, 2000). Dette forteller at virkningene av cannabis kanskje ikke er den viktigste faktoren, men derimot miljøet. Noe som bringer meg videre til neste kapittel.

4.6 Kan rusmiljøet være en faktor?

Mennesker er sosiale av natur. Den som ikke føler seg hjemme i vanlige miljøer basert på arbeid, skole, familie eller nærmiljø, trenger å være del av et annet felleskap (Fekjær, 2009). Dette fellesskapet kan de finne i rusmiljøet. Gjerne er det slik at de som ikke klarer å tilpasse seg skolen har lettere for å bli tatt opp i rusmiljøet. Videre er det i rusmiljøet de som ikke finner seg til rette i det etablerte system, kan få makt og anerkjennelse nettopp på grunn av sine feil og mangler. Kulturen i rusmiljøene kan betraktes som en motkultur til det etablerte samfunn: *"jo verre man er i vanlige folks øyne jo, bedre er man i rusmiljøene"* (Smith-Solbakken & Tunglund, 1999:103). Denne motkulturen representerer avstand til arbeidsliv og familie, og er gjerne knyttet til fritiden. Samtidig kan motkulturen hvile på marginale og stigmatiserte sosiale posisjoner (Sandberg & Pedersen, 2010). Det er i rusmiljøet misbrukerne har kontakter og der de har muligheter (Smith-Solbakken & Tunglund, 1999). Dette viser at

det kanskje ikke er rusen som er det viktigste med cannabis, men miljøet rundt misbruket. For å forklare dette ytterligere er det kanskje ikke behovet for nikotin som får tiåringer til å smugrøyke, og heller ikke behovet for rus som får 14-åringer til å prøve cannabis. Det handler om å bli akseptert som en likeverdig i gjengen (Fekjær, 2009). Muligens er det slik at selve virkningen av cannabis verken er tilstrekkelig for å få i gang eller opprettholde bruken av cannabis hos unge? Videre er det en del forsøk som viser at THC alene ikke gir misbrukerne rusopplevelse og at bruk av marihuana hvor THC er fjernet, kan være like fullt tilfredsstillende for misbrukerne (Fekjær, 2009). Dette kan være med på å understreke hvordan den kjemiske virkningen i kroppen ikke trenger å være det viktigste, men derimot miljøet cannabis inntas i. Videre er det kanskje samspillet mellom nysgjerrigheten på det farlige og det gode, samt ønsket om å være en del av gjengen, som er den viktigste umiddelbare grunnen til at ungdommer misbruker cannabis (Ericsson et al. 1985). I forhold til ønsket om å være en del av gjengen er en kanskje mer villig til å gjøre noe som en i utgangspunktet ikke har lyst til. Dette er noe som Milgram (gjengitt etter Brumoen, 2010) også konkluderte med, når person og situasjon står mot hverandre vinner situasjonen. Noe som kan tyde på at unge mennesker som søker tilhørighet, kan være villige til å innta cannabis for å oppnå denne tilhørigheten.

Videre kan cannabis bidra til en felles historie og identitet, og misbrukerne kan oppnå nærhet og vennskap til hverandre (Sandberg & Pedersen, 2010). Fekjær (2009) mener at felles handlinger skaper en følelse av fellesskap. Dette er kanskje derfor det er sterke og stabile ritualer i alle kulturer. Disse kan virke disiplinerende, bringer mennesker sammen og gir deltakerne en følelse av tilhørighet (Sandberg & Pedersen, 2010). Videre er det ikke normalt at verken en sigarett eller et ølglass blir delt, hvis dette skjer indikerer dette et nært forhold mellom de involverte. Cannabis derimot, deles med totalt fremmede på fester, hos felles kjente eller utenfor puber. Det å sende noe fra leppe til leppe sender sterke signaler om samhold og vennskap, noe som forsterker gruppetilhørigheten (Sandberg & Pedersen, 2010). De fleste som misbruker cannabis oppgir at de tidvis får cannabis gratis. Dette er noe som kan indikere at samholdet og tilhørigheten er sterk. Desto mer integrert og bundet man blir til rusmiljøet, desto vanskeligere kan det bli å bryte ut av det. Parallelt med integreringen i rusmiljøet, kan stigmatiseringen fra omverden øke (Smith-Solbakken & Tunglund, 1999). Rusmiljøet synes derfor å være en faktor til hvorfor unge mennesker misbruker cannabis.

4.7 Kan kontakten med politiet være en faktor?

Mange har negative erfaringer fra samhandlingssituasjoner med andre mennesker. Konsekvensen av dette kan ofte være et dårlig selvbilde og liten tro på seg selv. Det vil si at måten vi møter hverandre på, og ikke minst måten politiet møter rusbelastet ungdom på, har betydning for hvordan deres vei videre kan komme til å bli (Randby, 2010). Derfor er det viktig at politiet er seg dette bevisst. Videre hevder Løgstrup (1999) i boken *"Den etiske fordring"*, at vi mennesker som utgangspunkt er født med en grunnleggende tillit til hverandre og til livet generelt. Mange har likevel en grunnleggende mistro og mistillit til andre mennesker, dette har da en årsak. Videre mener han at i begrepet tillit ligger det en forventning om å bli tatt på alvor og bli hørt. Løgstrup (1999) hevder at et menneske ikke vil lykkes med livet hvis det ikke har tillit. Tillit er basis for all kommunikasjon. I følge Løgstrup (1999) blir livet formet gjennom samhandling med andre. Alle menneskelige relasjoner vil være preget av et maktforhold. Det blir vårt valg om vi ønsker å bruke makten til den andres beste eller ikke (Løgstrup, 1999). I samhandling mellom politi og rusbelastet ungdom vil rollene alltid være asymmetriske. Som politi styrer vi gjerne kontakten og samtalen. Dette kan vi gjøre i beste mening for å få den informasjonen vi trenger. Kontakten mellom politi og ungdom kan være med på å gjøre misbruket synlig for andre, noe som leder meg over til Goffmans stigmatteori, som viser hvordan samfunnet påvirker avvikende individer og grupper (Goffman 2000). Goffman gir en sosiologisk forståelse av hvordan samfunnet deler mennesker inn i kategorier. Dette er noe mennesket er lært opp til, bevisst eller ubevisst. De ulike kategoriene beskriver egenskaper ved den aktuelle gruppen og individene som er tilknyttet denne, noe som Goffman beskriver som individets tilsynelatende sosiale identitet. Dette står i motsetning til den kategori individet egentlig tilhører og de egenskaper en faktisk har. Dette kaller Goffman individets faktiske sosiale identitet. Dette dilemmaet skaper usikkerhet. Personen velger da gjerne den enkleste vei ut av denne usikkerheten. Videre har alle mennesker behov for å passe inn, og derfor kan en tilpasse seg og spille den rollen som er forventet av dem. På denne måten mener Goffman at samfunnets reaksjoner kan være med på å forme rusmisbrukerens selvtillit og identitet. Derfor handler gjerne rusbelastet ungdom slik samfunnet forventer at de skal handle i tråd med den tilsynelatende sosiale identitet. Dette er også noe en kan se i sammenheng med kontakten mellom politi og ungdom, der politiet driver med oppsøkende virksomhet. I disse tilfellene kan denne arbeidsmetoden virke i mot sin hensikt og være med på å skyve ungdommen inn i et ytterligere avviksmønster, noe som ikke er ønskelig (Lie, 2011).

Det som Goffman peker på, er også noe som Hauge (2001) mener. Dersom man godtar rollen og selvoppfatningen av seg selv som avviker blir man på en måte immun overfor sosiale sanksjoner på grunn av sitt avvik. Kontakten med politiet kan synes å være en faktor for hvorfor unge mennesker misbruker cannabis.

5.0 AVSLUTNING

Har jeg gjennom denne oppgaven klart å kunne gi et plausibelt svar på problemstillingen som dannet grunnlaget for denne oppgaven? Svaret er etter min mening; både og. Oppgaven kan bære noe preg av min forforståelse, men dette er noe jeg har prøvd og unngå fordi jeg har ønsket å gi et mest mulig objektivt svar på min problemstilling.

I løpet av oppgaven har jeg funnet ut at det er mange flere faktorer som har innvirkning i forhold til cannabismisbruk, enn det jeg i utgangspunktet hadde trodd. Det er derfor vanskelig å fastslå en hovedfaktor til at ungdom misbruker cannabis. Det som viser seg og kan være en betydelig faktor er hvordan unge mennesker oppfatter seg selv og følgende sitat mener jeg er med på å belyse dette:

”Jeg må være narkoman. For ellers er jeg jo ingenting, bare et null med dårlig ungdomsskoleeksamen som ingen vil ansette i en jobb. Når jeg er narkoman, skjønner jo alle hvorfor jeg ikke greier det som alle andre greier” (Fekjær, 2009:123).

Siden det er flere faktorer som gjør seg gjeldene for unge menneskers misbruk av cannabis, forteller det meg at dette er et område som trenger en helhetlig løsning. Det er ikke mulig å fokusere på kun en faktor, for å kunne løse problemet med cannabismisbruk blant ungdom.

Mye av det forebyggende arbeidet retter seg mot å gi ungdom kunnskap om skadevirkningene ved rusmiddelbruk, selv om det tyder på at det er liten sammenheng mellom kunnskapsnivå og bruk av rusmidler (Klepp & Aarø, 2009). Dette er kanskje noe som tyder på at politiet og samfunnet heller er nødt til å arbeide forebyggende, for å kunne tilby tilhørighet og åpenhet til rusbelastet ungdom, slik at de slipper å søke etter dette i rusmiljøene. Videre er det gjerne slik som Ranby (2010) påpeker:

”For mange vil redusert rusbruk være en mer realistisk målsetning. Redusert rusbruk inngår for de fleste som en vesentlig del av det de selv definerer som et bedre liv. Mange verken kan eller ønsker å kutte ut all rusing” s.51

Jeg har på grunn av oppgavens begrensninger i størrelse, måtte gjøre et utvalg av det stoffet jeg har funnet. Dette er noe som har vært vanskelig, siden det er mulig å skrive mye innenfor

min problemstilling. Siden det er mange faktorer som kan føre til at unge misbruker cannabis, har jeg også måtte velge hvilke faktorer jeg har ønsket å fokusere på i denne oppgaven. Dette er også noe som har vært vanskelig. Jeg synes det har vært en utfordring å forsøke å skrive oppgaven på en måte som ikke blir for generell, men at den spesifikt er relatert til min problemstilling. Jeg har prøvd å forholde meg i mest mulig grad til cannabis, selv om mange om faktorene kan være felles for flere av de narkotiske stoffene som finnes. Det har vært en lærerik og krevende prosess å skrive denne oppgaven.

Personlig har jeg fått mer kunnskap om både cannabis og hvordan oppfatning unge mennesker har om dette narkotiskestoffet. Utover dette har jeg fått kunnskap om hvordan politiet bør gå frem i ulike sammenhenger med rusbelastet ungdom, for å hindre at de skyves lengre inn i miljøet. Denne oppgaven har gjort at jeg har fått en bedre forståelse omkring min problemstilling, noe som jeg håper kan føre til at min kommunikasjon med rusbelastet ungdom blir god.

LITTERATURLISTE

- Aadland, E. (2009): *Og eg ser på deg: Vitenskapsteori i helse- og sosialfag*. Oslo: Universitetsforlaget
- Brumoen, H. (2010): *Vanen, viljen og valget*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Dalland, O. (2007): *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Ericsson, K., Lundby, G. & Rudberg, M. (1985) *Mors nest beste barn: ungdom, rusgift og kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Fauske, H. & Øia, T. (2003): *Oppvekst i Norge*. Oslo: Abstrakt Forlag
- Fekjær, H. O. (2009): *Rus: bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historikk*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Goffman, E. (2000): *Stigma. Om avvigerens sociale identitet*. Oslo: Pensumtjeneste
- Hall, W. & Pacula, R.L. (2003): *Cannabis Use and Dependence. Public Health and Public Policy*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hauge, R. (2001): *Kriminalitetens årsaker*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hauge, R. (2009): *Rus og rusmidler gjennom tidene*. Oslo: Universitetsforlaget
- Henriksen, Ø. (2000): *Ikke som jeg gjør, men som jeg sier: Om rus, kommunikasjon og oppdragelse*. Oslo: Tano Aschehoug Forlag
- Hånes, H. (2003a): Suget etter rus er verst. *Rus og psykisk helse*. 1 s: 7-8.
- Klepp, K-I. & Aarø, L. E. (red.) (2009): *Ungdom, livsstil og helsefremmende arbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Legemiddeloven (1992): *Lov av 1992 nr. 132 om legemidler m.v.* Oslo: Det juridiske fakultet
- Lie, E. M. (2011): *I forkant: Kriminalitetsforebyggende politiarbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk
- Løgstrup, K.E. (1999): *Den etiske fordring*. Oslo: Cappelen Forlag

- Maslow, A.H. (1943): *A Theory and Human Motivation. Psychological Review*. Vol. 50: 370-396
- Narkotikalisten (1978): *Forskrift av 30. juni nr 8 om narkotika m.v.* Hentet 05.04.2012 fra URL: <http://www.lovddata.no/for/sf/ho/to-19780630-0008-001.html>
- NOU (2003/4): *Forskning på rusfeltet. En oppsummering av kunnskap om effekt av tiltak.* Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonstjenesten.
- Ramstrøm, J. (1999): *Skader av hasj og marihuana.* Oslo: Rusmiddeldirektoratet
- Randby, M. (2010): *Å leve med alvorlige rus og psykiatriproblemer: På vei mot en bedre hverdag.* Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Regjeringen (2009): *Regjeringens strategi for forebygging.* Hentet 05.04.2012 fra URL: <http://www.regjeringen.no>
- Sandberg, S. & Pedersen, W. (2010): *Cannabiskultur.* Oslo: Universitetsforlaget
- Sannes, R. (2009): *"så ble det vel litt for mye kos" Cannabis: prosesser knyttet til problematisk bruk, avvenning og normalisering.* Oslo: Masteroppgave i retts sosiologi, Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- SIRUS, (12.05.2009): *Brukt forskjellige stoffer, prosent og totalt, Norge. 1990-2008.* Hentet 05.04.2012 fra URL: <http://statistikk.sirus.no/sirus/>
- Skretting, A. & Bye, E. K. (2003): *Rapport nr. 5/2003.* Oslo: SIRUS
- Smith-Solbakken, M. & Tunglund, E. M. (1999): *Narko Miljøet: Økonomi, kultur og avhengighet.* Oslo: Ad Notam Gyldendal Forlag
- Straffeloven (1902): *Lov av 22. mai 1902 nr. 10 om almindelig borgelig straffelov.* Oslo: Det juridiske fakultet
- Sosialtjenesteloven (1991): *Lov av 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester m.v.* Oslo: Det juridiske fakultet
- Taule, R. (2006): *Escolas ordbok: Bokmål.* Oslo: Escola Forlag
- Tvinnereim, R. & Klyve, A. (2002): *Speilbilder: Om å investere i barn og unge.* Bergen: Pedcom Forlag

Waal, H. (1994): *Hasj: Om skader og avhengighet*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet

Weihe, H-J. W. (2004): *Rus: Nytelse, lidelse og handling*. Oslo: Abstrakt Forlag

Øiseth, O.V., Kjeldsen, T., & Sundvoll, A. (2008): *Illustrert informasjonsmateriale om narkotika, alkohol og doping*. Oslo: Norsk Narkotikapolitiforening

Oppgaven består totalt av 6599 ord.

SELVVALGT PENSUM

Fekjær, H. O. (2009): Rus: bruk, motiver, skader, behandling, forebygging, historikk. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. s: 86-139

Totalt: 53 sider

Goffman, E. (2000): Stigma. Om avvikerens sociale identitet. Oslo: Pensumtjeneste. s: 13-59

Totalt: 46 sider

Sandberg, S. & Pedersen, W. (2010): Cannabiskultur. Oslo: Universitetsforlaget. s: 27-86 & 194-200

Totalt: 67 sider

Waal, H. (1994): Hasj: Om skader og avhengighet. Oslo: Rusmiddeldirektoratet. s: 5-23

Totalt: 18 sider

Weihe, H-J. W. (2004): Rus: Nytelse, lidelse og handling. Oslo: Abstrakt Forlag. s: 18-38 & 176-180

Totalt: 25 sider

Antall sider totalt: 209